

ИСТОРИЯ НАУКИ**ФОНДИ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РЕСУРС ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО, ПЕДАГОГА ТА ОРГАНІЗАТОРА АГРОМЕЛІОРАТИВНОЇ СПРАВИ ДІОНІСІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА ДЖІОАНІ (ДЖОВАНІ, ДЖОВАННІ) (1886-1971)***

В. А. ВЕРГУНОВ, *доктор сільськогосподарських наук*
Державна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН

Вступ

Навряд чи міг передбачити, що чергове офіційне звернення директора Інституту біографічних досліджень НАН України Миколи Железняка підготувати інформацію до сьомого тому «Енциклопедії Сучасної України» щодо професора Джовані Діонісія Олександровича [1] ствердить мене у вірності вислову стародавніх греків, що «вивчати історію – це як вступати до Егейського моря: крок, ще один крок, а потім безодня!». Повернувши, або, скоріше, піднявши на пантеони слави України, через опублікування в енциклопедії не один десяток славетних постатей, які словом і ділом прославляли націю у світовому вимірі на ниві науково-освітньої агрономії, можу стверджувати, що перебіг творчого життя, або «одиссея», Д.О. Джовані (Джованні, Джиоанні) є по-своєму унікальною і заслугове на написання не однієї монографії, а тим паче художнього роману і навіть кінофільму. Переплетення різних подій і епох якимось своєрідно вплинули на всі складники діяльності цього, можу стверджувати, непересічного українського вченого, педагога та одного із організаторів агрономіко-аграрної справи в Україні у 20-х – першій половині 30-х років минулого століття.

Об'єкт і методи досліджень

Для досягнення мети – історико-науковим аналізом реконструювання життя та творчої діяльності українця Діонісія Олександровича Джовані (Джованні, Джиоанні) для потреб вітчизняної агрономіко-аграрної справи та її науково-освітнього забезпечення, а також членів його родини у культурно-просвітницьке життя використано загальноісторичні методи: проблемно-хронологічний – для розгляду явищ у часовій послідовності на основі розмежування достатньо широкої теми на звужені проблеми, кожна з яких розглядалася в хронологічній послідовності стосовно до історичних явищ та подій, та порівняльно-історичний і описовий методи досліджень – для достовірного розгляду поставленого завдання.

Результати досліджень

По-перше, хотів би наголосити, що у провідних архівосховищах країни, я вже не кажу, різного роду вітчизняних довідниках та енциклопедіях другої половини минулого століття, практично відсутні дані про Д.О. Джовані, скоріше, із причин, про які згадаю пізніше. Двосторінкові анкетні відомості про вченого знайшов зовсім випадково у ЦДАВО України серед працівників Наркомзему УСРР у справі, на титульному листі якої значилося взагалі прізвище М.В. Дихович [2]. Ця удача дала змогу встановити хоча б основні віхи життя і діяльності Джовані в Україні на 6 листопада 1927 р., або на момент її заповнення. В ній його рукою написано, що за національністю він є українцем і народився 25 жовтня 1886 р. в Одесі Херсонської губернії. Згодом вдалося з'ясувати, що батьком Джовані був італійський емігрант та одеський купець Олександр Дольчі-ді-Джиоанні. До речі, весь період перебування Діонісія Олександровича в Україні його прізвище згадується як Джовані або іноді у наукових публікаціях

Джованні. У 1894-1905 рр. Діонісій навчається в Одеському реальному училищі Святого Павла, а після його закінчення, протягом 1905-1911 рр. – на сільськогосподарському відділенні Київського політехнічного інституту. Свій диплом № 1335 вченого агронома із спеціалізації культуртехнік отримує 28 лютого 1911 р. Як одного із кращих випускників вузу, що, до речі, розмовляв на шести мовах, Департамент землеробства направляє Джовані на свою стипендію до Німеччини та Голландії до провідних аграрних науково-освітніх центрів з вивчення культури боліт. Цю практику департамент увів, починаючи з 1907 р., з метою, щоб після повернення ці молоді люди – фахівці такої справи – приступили до виконання відповідних показових робіт в імперії.

У першу чергу, мова йшла про осушувані землі, які планувалося використовувати для вирощування кормових культур. Для потреб осушення Департамент землеробства щороку виділяв 478000 руб. грошової допомоги земствам та сільськогосподарським товариствам на розвиток травосіяння і ще додатково 38000 руб. – на ведення ними насінництва. Для освоєння цих не малих для свого часу коштів і потрібні були кваліфіковані фахівці. Їх у країні налічувалося обмаль. Так, на 1913 р. в імперії було всього 41 спеціаліст, 44 інструктори і 226 майстрів, з яких вищу освіту мали 62 особи, 27 – середню і 228 – нижчу, і це для потреб осушувальних меліорацій. В українських губерніях працювало 7 спеціалістів, 1 інструктор та 32 майстри. Тільки 20 з них пройшли стажування з проблеми за кордоном, серед яких пощастило бути і Д. Джовані [3].

Згодом його річне перебування у Німеччині протягом 1911 р., яке, крім достойних новітніх знань, дало і гарні знайомства, зіграли, як виявилось, в середині 30-х років і «злий жарт». Практично зразу Джовані стає обізнаним фахівцем меліораційної справи і отримує призначення працювати спочатку спеціалістом з 1912 р., замінивши одного з перших вітчизняних фахівців культуртехніків та організаторів галузевого дослідництва барона Г. Розена [4], а з 1914 р. – старшим спеціалістом з культури боліт та луківництва Департаменту землеробства у Новгородській губернії. На той час інженером сільського господарства Новгородської губернії вважається М.І. Котов, який обіймає цю посаду вже вісім з половиною років. До складу губернії входять 11 повітів: Боровичівський, Білозірський, Валдайський, Дем'янівський, Кирилівський, Крестецький, Новгородський, Староруський, Тихвинський, Устюженський, Череновецький. На губерньському рівні разом із Джовані працює інструктор з культури боліт і луківництва Вільгельм Мартинович Міннік, що мав середню освіту з 1908 р. і два роки проживав у м. Череповець, допомагаючи начальнику. Кожен повіт мав свого майстра з культури боліт і луківництва. Найбільше Джовані співпрацює з Боровичівським повітом, де майстром працює фахівець з нижчою освітою Михайло Тимофійович Матусов, а старостою міста - Георгій Георгійович Штауб.

Загальна кількість осіб у губернії, що відносилися до агрономічного персоналу, становила 102 особи. На їхнє утримання виділяли 143 560 крб. з боку державного казначейства та 70 340 крб. від земства. Посівні площі губернії сягали 620 528 га при 1552700 осіб сільського населення [4, с. 518].

Впервые опубликовано в газете «Голос Украины» (г. Киев) № 10 от 11.11.2010г. на русском и украинском языках.

На посаді фахівця-культуртехніка губерньського рівня Д. Джовані працює і в часи Тимчасового Уряду О. Ф. Керенського і далі вже при Новгородському Губземкомітеті, аж до 1918 р. Перший «новгородський» період життя вченого вдалося реконструювати за його тогочасними науковими публікаціями, що трапляються у фондах галузевого депозитарію сільськогосподарської та лісотехнічної літератури - Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН, та частково – у

найстаріший вітчизняній науковій аграрній бібліотеці Никітського ботанічного саду - Національного наукового центру НААН, якому у 2012 р. виповнюється 200 років. Першою науковою публікацією Джовані стала стаття у № 2 «Сельскохозяйственного Вестника Новгородского Земства» за 1913 р. «Самодельная дисковая борона (типу Рандаля)», хоча перший його друкований звіт, або «Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии», вийшов ще у 1912 р., а, до речі, останній – у 1917 р. [5]. З них видно, що Д. Джовані упродовж цього часу організовує в губернії щорічні курси і лекції для селян з культури боліт та луківництва, бере участь в обладнанні відповідних відділів на повітових сільськогосподарських та кустарних виставках, а також Всеросійській гігієнічній у Петербурзі, закладає більш як 125 дослідно-показових ділянок по всій губернії, організовує прокатні пункти меліораційних машин і знарядь, бере участь в облаштуванні Центрального болотно-лугового музею та його відділень, а також у роботі 1-го меліораційного з'їзду у Москві. Отримавши високу повагу з боку керівництва за вже зроблене, у передвоєнному 1914 р., за фінансового сприяння Департаменту землеробства відвідує Швецію, Данію і знову Німеччину.

В «новгородський» період життя Джовані розпочинає свою викладацьку діяльність, читаючи спецкурс «Підніжний корм для коней» або «Кормовиробництво» у знаменитій своїми випускниками Кавалерійській школі у м. Боровичі протягом 1913–1914 р. Так, у 1902-1906 рр. школу очолює генерал О.О. Брусилов (1853-1926), а серед випускників 1889 р. значився майбутній президент Фінляндії, а до цього генерал царської армії, барон Карл Єміль Густав Маннергейм (1867-1951). Запрошення на викладання теж було не випадковим, оскільки широку популярність у регіоні та й імперії отримала просвітницька діяльність дослідної станції з культури кормових рослин «Болотна» поблизу Новгорода, яку Д.О. Джовані створює у 1912 р.

У Новгороді Діонісій Джовані знайомиться, а згодом і одружується на донці відомого місцевого краєзнавця та літератора О.Г. Слезкінського (1857-1909) – Ксенії. Після його передчасної смерті вдова – Зінаїда Аркадіївна Попова, піаністка, що була близькою подругою матері геніального композитора С.В. Рахманінова (1872-1943) – Любові Петрівни – змогла дати освіту саме Ксенії, а іншим трьом донькам – ні. Одна з них, Олександра, згодом помирає, інша – Юлія – стане відомою піаністкою і буде розстріляна гестапо у Харкові, як комуністка і активна учасниця опору, а остання – Людмила – помре під час Ленінградської блокади. У кінці 1918 р. Діонісій Джовані, сподіваюсь, дотримуючись, скоріше, одеського принципу «і собі і людям», знову повертається в Україну і до Києва вже визнаним фахівцем меліораційної галузі і залучається спочатку, в часи Української Держави гетьмана П. Скоропадського, до праці керівником відповідного відділу у Київгубземстві. Після остаточного встановлення радянської влади у Києві і до 1924 р. керує профільним підрозділом в Укрдержспирті. Але по-справжньому його організаторський талант і науково-освітній потенціал на ниві державотворення розкривається після переїзду до Харкова на початку 1924 р. Разом із дружиною та маленькою донькою – Людмилою, що народилася у Києві в 1919 р., він змушений зробити такий крок, оскільки дослідний відділ Народного комісаріату земельних справ УСРР, в якому він спочатку працює провідним спеціалістом з меліорації, переїхав до нової столиці.

Вдалося встановити, що протягом 1925-1930 рр. Д.О. Джовані фактично не тільки керує всіма культуртехнічними роботами по лінії Наркомзему України як з питань виконання їхнього організаційного ведення, так і науково-освітнього та законодавчого забезпечення. Він стає одним із розробників першого п'ятирічного плану НКЗС УСРР щодо проведення осушувальних робіт на площі 100000 га з відповідним їхнім технічним забезпеченням на додаток до вже існуючих після 1917 р.

353290 га із загальної кількості 1576800 га. Джовані ініціює відродження вітчизняної селекції і насінництва кормових трав для потреб лувівництва на осушених землях на базі Малогагірської насінневої та Казаровицької лучної станцій. Активно репрезентує проблеми агро меліорації і шляхи їх розв'язання на республіканському і союзному рівнях. За його ініціативної діяльності профільний наркомат постійно збільшує витрати на меліорацію - як на осушення, так і зрошення, обводнення, боротьбу з посухою, торфову справу та піщано-яружні роботи.

Вже як державний діяч Джовані знову починає активно організовувати показові поля для потреб меліорації, і особливо на Кримському півострові. Так, у 1927 р. їхня кількість досягла 26 із загальною площею 198 га. Усі свої бачення майбутньої соціалістичної меліорації у 20-х роках минулого століття Джовані втілює у 14 законодавчих та регламентуючих документах у вигляді Постанов ВУЦВК та РНК УСРР, а також законах, обіжниках та інструкціях, що потім увійшли до першого посібника державною мовою «Меліоративне законодавство» (Харків, 1927). За його пропозиції формується триступенева організація проведення галузевих науково-дослідних робіт: 1) крайові меліоративні організації; 2) дослідні станції; 3) опорні пункти. Їхня кількість при Джовані досягла, як не дивно сьогодні виглядає в Україні з її 8 установами, аж 27. До речі, на 1929-1930 рр. взагалі планувалося відкрити додатково ще 13. Для координації діяльності цією потужною мережею Д. О. Джовані пропонує створити спеціалізований Український НДІ сільськогосподарської меліорації, що й було зроблено у 1929 р. у Харкові на чолі з Д.А. Арансон. Крім Наркомату, Діонісій Олександрович працює у його Науково-Консультаційній Раді, де відповідає за будівництво Дніпрольстану, почавши це ще у часи Спеціальної комісії при Сільськогосподарському науковому Комітеті України у 1925-1927 рр. Крім того, з 1926 р. за сумісництвом працює на запрошення професора Ю.В. Ланге спочатку викладачем, а потім професором інженерно-меліоративного факультету Харківського сільськогосподарського інституту імені Х.Г. Раковського. Активно друкується від його імені у провідних періодичних фахових виданнях.

Завдяки ветерану Інституту гідротехніки та меліорації НААН, кандидату сільськогосподарських наук І.І. Калантиренку вдалося встановити перебіг подій життя Д.О. Джовані в цьому інституті. З 15 лютого 1930 р. він починає працювати в установі за сумісництвом науковим працівником. Після переїзду інституту до Одеси Джовані переходить на роботу до нього на постійній основі як керівник агро меліоративної частини. З 10 лютого 1931 р. він стає заступником директора і досить часто, як видно із наказів, його заміщує. Як завжди, сумлінно працює, наприклад, з дослідження Олешківських пісків. Бере активну участь у конференціях та з'їздах, методрадах тощо, доки 26.01.1934 р. не з'являється унікальний наказ директора інституту Оніщенка за № 9: «з метою покращення роботи ВЦІНУ та очищення його від класових вражних елементів, що вели підривну роботу в інституті як у своїх теоретичних постановках, так і у ставленні до практичної роботи, звільнити з 1.02.1934 р. завсектором агро меліорації проф. Джовані Д.О., як шкідника та саботажника, з внесенням до трудової книжки та притягненням до судової відповідальності [6] ». Про те, що далі сталося із Д.О. Джовані, довгий час не міг знайти інформації, хоча в працях Північного науково-дослідного інституту гідротехніки і меліорації у Ленінграді за період 1935-1939 рр. зустрічаю його другим чи третім автором у статтях і навіть спеціалізованих книгах [7].

Досліджуючи біографію життя та діяльності інших видатних вчених, до речі, колег Джовані по роботі в Україні, звернув увагу, що своє подальше життя вони фактично зберегли завдяки переїзду у 1933-1934 рр., на фоні «боротьби із ворогами народу», до Ленінграду чи Москви. Серед них майбутній академік АН СРСР Є.В. Лавренко та професор Д.Г. Віленський [8]. Хоча того ж професора В.І. Сазанова –

соратника М.І. Вавілова – таке не уберегло від арешту [9]. Так само вчинив і Д.О. Джовані, переїхавши до Ленінграду. Вибір цього міста став теж не випадковим, оскільки його донька Людмила у дитинстві виявила великий хист до малювання і, витримавши конкурс серед не однієї сотні бажаючих, була зарахована на навчання до художньої школи для обдарованих дітей саме у Ленінграді. Життя і наукова праця в Ленінграді йшла не так гладко, незважаючи, як завжди, на сумлінну працю, цілу низку книжок про «переваги соціалістичного ведення меліорації» і особливо використання осушених земель. У 1939 р. Джовані та його дружину взагалі виселяють із Ленінграду на два роки, як політично неблагонадійних та ще й якимось чином пов'язаних із «фашистськими пройдисвітами». І він знову потрапляє, тепер уже на поселення, до Новгороду, де працює завідувачем створеної ним особисто ще восени 1912 р. на власні кошти за рахунок меліоративного округу дослідної станції «Болотна». Там він і зустрів Другу світову війну, що, як виявилось, радикально змінило все його подальше життя і, зрозуміло, сім'ї.

Цей період творчої біографії Д.О. Джовані тривалий час не міг дослідити, незважаючи на багаторічні численні звернення до СБУ та МВС України, а також ФСБ та МВС Росії, припускаючи основну, як виявилось, помилку – вказував у запитах прізвище Джовані (Джованні), а потрібно було шукати Джіованні. На допомогу став так і не сприйнятний класичними істориками інформаційний засіб, або джерело – Internet. Він і дав тепер вже нове прізвище і неочікувані відомості про його володаря після 1941 р. і до самої смерті у віці 85 років, як виявилось, в Англії у 1971 р.

На допомогу прийшла серія публікацій відомого російського дослідника історії Новгороду часів Другої світової війни професора Б.М. Ковальова [10]. Виявилось, що бургомістром Новгороду протягом німецької окупації найбільший час, з лютого 1941 до визволення міста від фашистів у 1943 р., був саме, тепер вже професор, Джіованні Д.О. Паралельно з цією посадою він продовжує проводити дослідження та очолювати рідну йому дослідну станцію «Болотна». Сьогодні важко брати на себе відповідальність щодо свідомості вибору вченого співробітничати з окупантами. Здається, що, скоріше, це було елементарне бажання, як і для багатьох інших простих людей, а також представників інтелігенції, військових, що потрапили до полону, вижити будь-якою ціною. А праця будь-ким давала головне – можливість харчуватися і вільно пересуватися.

Як пише Б.М. Ковальов у своїй книзі «Коллаборационизм в России в 1941-1945 гг.» (М., 2004), серед цієї маси були люди, що, пройшовши сталінські табори та різні тортури з їхнього виселення, мріяли про щось краще для себе і членів родини, навіть якщо гарантами майбутнього виступали окупанти. Позиція Джовані в цій ситуації виявилася прагматичною й опосередкованою як щодо нової влади, так і щодо тих, хто з нею боровся, що знаходилися у форматі вислову Л. Кравчука «поміж крапель». Тому, мабуть, він так довго і протримався на посаді бургомистра і не був розстріляний окупантами за зв'язки з партизанами чи непокору їхнім вимогам.

Так тривало не довго. З весни 1943 р. Джовані почав, у міру можливості, допомагати партизанам харчами, і на їхнє прохання надав деталізований план боліт області. Візник станції Ячевський доповів про це, «кому слід». Враховуючи високу посаду обвинуваченого, для визначення провини і запобіжної міри засідає військовий трибунал. І треба ж такому статися, його голова – німецький генерал-майор Теодор Шерер (1889-1951) – упізнав у бургомистрі, який завинив, свого колегу по курсах підвищення кваліфікації культуртехніків у Німеччині 1914 р. і своєю владою зняв усі обвинувачення проти вченого, тим самим зберігаючи йому і родині життя. Згодом, перед вступом Радянської Армії, Джовані разом із сім'єю було переселено до Прибалтики за лінію «Пантера». Упродовж 1944-1945 рр. усі разом тимчасово

проживають у Німеччині, а після краху фашизму перебувають в англійській окупаційній зоні. Після 1945 р. він переселяється до Англії, де до кінця свого життя обіймає посаду провідного консультанта з питань меліорації Міністерства сільського господарства.

Творчу славу своєї сім'ї продовжила єдина донька цього українського вченого – Людмила Олександрівна фон Трапп (1919-2011). В окупаційній англійській зоні молода і вродлива випускниця Ленінградської художньої школи 1941 р. познайомилася з польським офіцером на британській службі з австрійським прізвиськом Трапп, за якого і вийшла заміж. У післявоєнній Англії по-справжньому розквітає її художній талант портретистки. Портрети українки досить скоро отримали визнання у вищому світі Об'єднаного Королівства, першим з яких став лорд Джон Слессер, маршал авіації. Саме ці роботи побачила королева-матір, яка і запросила Людмилу до Букінгемського палацу стати придворною художницею. Серед портретів королівської родини від Л.О. фон Трапп особливе місце і головне широке визнання отримав малюнок п'ятирічного принца Чарльза, який особисто той вважає кращим за дитячі роки. Під час роботи над портретом маркизи Єлизабет Таунсент Людмила знайомиться, а потім довгий час приятелює з Уїнстоном Черчиллем. Високі гонорари дали можливість сім'ї Людмили Олександрівни придбати садибу в Португалії на березі океану, що їй дуже нагадувала Крим і особливо Нікитський ботанічний сад, який полюбила відвідувати разом із батьками під час відпусток у 20-ті роки ХХ ст. Вона завжди фінансово допомагала співвітчизникам репрезентувати власний мистецький хист в Англії. Так, перший концерт радянського поета та виконавця Олександра Галича у Британії пройшов не тільки за її сприяння, а й у будівлі, де вона мешкає. Не менш вагомим був її внесок у визнанні цивілізованим світу таланту відомої російської художниці Зінаїди Серебрякової.

Висновки

Онуки Діонісія Олександровича: Джордж – художник, як і його мати, а інший – Джон – професор математики Кембриджського університету – продовжують його справу відповідального й творчого ставлення до улюбленої справи. До речі, обидва, як особисто зрозумів з листування з останнім, добре володіють російською мовою. За домовленістю з колишнім президентом НААН академіком М.В. Зубцем та директором Інституту гідротехніки та меліорації НААН академіком П.І. Коваленком вони обидва запрошені відвідати Україну у зручний для них час для ознайомлення з творчим доробком свого діда в розвиток галузевої науки та освіти України, про який вони навряд чи достеменно знають. Сподіваюсь, що під час відвідування Києва онуки Д.О. Джиоані репрезентують, а головне – ознайомлять Україну з творчими доробками своєї матері, баронеси Л.О. фон Трапп. Юрієм Довгоруком буде захищена кандидатська дисертація щодо внеску професора Д.О. Джовані у становлення та розвиток агро меліораційної дослідної справи в Україні у 20-30-х роках ХХ ст. Про таке написана спеціальна підготовлена стаття [11], а також побіжно розглянуто у загальному контексті становлення і розвитку меліоративної справи в Україні в монографії [12] та в докторській дисертації [13], а також біобібліографічному покажчику «Джовані Діонісій Олександрович (1886-1971): бібліографічний покажчик наукових праць за 1912-1939 роки» [14].

Здається, що відкидаючи політичні уподобання в незалежній Україні, як, наприклад, у випадку із Д.О. Джовані, слід вести благородну роботу – «збирати каміння» за внесок українців у її визнання та процвітання цивілізованим світом. Бо, як кажуть, «інтриги інтригами, а церкви, діти, книги і добрі справи завжди залишаються у віках» і «якщо ми згадаємо про них, хтось згадає і про нас». При такому підході з боку

можновладців у відношенні до діяльності спеціальних бібліотек і особливо репрезентації інформаційних можливостей зберігаючих багатоміткових фондів вбачаю реальну можливість переходу на сучасні інноваційні рішення щодо подальшого їхнього розвитку. Щодо Д. О. Джовані, то переконаний, що всіх зацікавлених чекають нові відкриття на ниві вивчення його життя та діяльності, бо залишається багато запитань до окремих періодів у його творчості, а саме, в першу чергу, стосовно до 1917-1919 та 1939-1944 рр., я вже не кажу про 1945-1971 рр. Як з такими звинуваченнями його не заарештували «компетентні» органи та не розстріляли фашисти? Чому КДБ СРСР не вимагав його екстрадиції з Англії після 1945 р.? Яким аргументам Джовані, наприклад, щодо непричетності його до розстрілів повірила англійська розвідка? Коли статтю вже було написано, випадково натрапив ще на один варіант прізвища Джовані, а саме – Дольче-ді-Джовані. Як вказує російський історик В.М. Чуваков, саме так написано на його могильному камені з приписом «помер 23 жовтня 1971 року у Лондоні» [15, с. 406].

Список літератури

1. Вергунов В. А. Джовані Діонісій Олександрович // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2007. – Т. 7 (Г-Ді). – С. 526.
2. Дихович М. В. ЦДАВО України. – ф. 27. – оп. 17 «а». – Спр. 1205. – 2 арк.
3. Культура кормовых растений // Ежегодник Главного управления землеустройства и земледелия по Департаменту земледелия. 1913 / Г.У.З. и З., Департамент земледелия. – Петроград, 1914. – С. LIII-LVI.
4. Местный агрономический персонал, состоящий на правительственной и общественной службе 1 января 1914 г. : Справочник / Сост. Н. А. Александровским, М. М. Глуховым и Н. Ф. Щербаковым ; Под общ. ред. В. Н. Штейна / Г.У.З. и З., Департамент земледелия. – Петроград, 1914. – С. 215.
5. Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1913 год / Сост. специалистом по культуре болот и луговодству Д. А. Джовани. – Новгород : Тип. «Труженик», 1913. – 42 с.+35 табл. ; Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1914 год. Новгородскому Губернскому Земскому Собранию очередной сессии 1914 года / Сост. старш. специалистом по культуре болот и луговодству в Новгородской губернии Д. А. Джованни. – Новгород, 1914. – 114 с. ; Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1915 / Сост. старш. специалистом по культуре болот и луговодству в Новгородской губернии Д. А. Джованни. – Новгород, 1916. – 44 с.+15 прил. ; Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии в 1916 году / Сост. старш. специалистом по культуре болот и луговодству в Новгородской губернии Д. А. Джованни. – Новгород, 1917. – 48 ст.+11 прил.
6. Накази та розпорядження по Українському інституту сільськогосподарської меліорації за 1934 рік. - Архів Інституту гідротехніки і меліорації НААН України.
7. Основные указания по применению бороздования на полевых участках / Б. Г. Гейтман, Д. А. Джовани, Б. В. Ключников, Х. А. Писарьков // Северный н.-и. ин-т гидротехники и мелиорации. – Ленинград, 1936. – 21 с. ; Использование болот под сельскохозяйственными культурами / В. И. Беляков, Б. Г. Гейтман, Д. А. Джовани, Л. М. Шепелева // Р.С.Т.С.Р., НКЗ, Северный н.-и. ин-т гидротехники и мелиорации. – Л., 1939. – 120 с.
8. Професор Віденський Дмитро Гермогенович (1892-1960) : Біобібліогр.

покажч. наук. праць за 1916-1961 роки / УААН, ДНСГБ, ІГіМ ; Уклад. і наук. ред. В. А. Вергунов. – К., 2009. – 126 с. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України»).

9. Професор Сазанов Віктор Іванович (1879-1967) : Біобібліогр. покажч. наук. праць за 1901-1967 рр. / Уклад. : В. А. Вергунов, В. М. Самородов, С. К. Суша, О. П. Анікіна; Наук. ред. В. А. Вергунов. – Вінниця, 2010. – 100 с. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 33).

10. Ковалёв Б. Н. Новгородская сага // Весь Новгород, 2008. – Дек. – С. 44-46; Ковалёв Б. Н. Портрет для королевы // Новгород, 2009. – Март. – С. 24-26.

11. Вергунов В. А. Розвиток науково-дослідної агроеліораторської справи в Україні у 20-30-х роках ХХ століття у творчій спадщині професора Діонісія Олександровича Джовані (Джованні) (До 120-річчя від дня народження) // Історичні записки : Зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2006. – Вип. 14. – С 170-199.

12. Вергунов В. А. Еволюція наукових засад на шляху до природоохоронного адаптивно-ландшафтного меліоративного землеробства / НААН України, ДНСГБ. – К., 2010. – 176 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 37).

13. Вергунов В. А. Наукові засади природоохоронного адаптивно-ландшафтного землеробства меліорованих земель в басейнах малих річок Лісостепу України : Автореф. дис. д-ра с.-г. наук ; спец. : 06.01.02 «С.-г. меліоративні (с.-г. науки)» та 06.04.01 «Історія с.-г. наук». – К., 2010. – 55 с.

14. Джовані Діонісій Олександрович (1886-1971) : Біобібліогр. покажч. наук. праць за 1912-1939 рр. / Уклад. : В. А. Вергунов, Ю. О. Довгоруку ; НААН, ДНСГБ ; Наук. ред. В. А. Вергунов. – Вінниця, 2011. – 128 с. – (Сер. «Біобібліографія вчених-аграріїв України» ; кн. 42).]

15. Чуваков В. Н. Незабытые могилы // Русская Госбиблиотека, Отдел русского зарубежья. – М., 1999. – 647 с.

Рекомендовано до друку к. с.-г. н. Литвиновим М. П.